ARAŞTIRMA MAKALESİ

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA ALGORİTMİK ORYANTALİZM: ‘DEEPSEEK’ VE ‘JANUS-PRO’ ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI

Gökmen KAYA*

Gönderim Tarihi: 21.06.2026 - Kabul Tarihi: 12.10.2026

Kaya, G. (2026). Yapay zekâ çağında algoritmik oryantalizm: ‘DeepSeek’ ve ‘Janus-Pro’ üzerine bir durum çalışması. *Etkileşim*, 18, 332-361. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.18.373

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışma, Batı dışında bir coğrafyada geliştirilen yapay zekâ araçlarının Orta Doğu’ya ilişkin başat söylemleri üretip üretmediğini incelemektedir. Nitel durum çalışması olarak tasarlanan araştırma, Çin merkezli *High-Flyer* tarafından geliştirilen büyük dil modeli DeepSeek aracılığıyla üretilen metinleri Norman Fairclough’un Eleştirel Söylem Analizi yaklaşımıyla, görsel üretim modeli *Janus-Pro* ile üretilen görselleri ise, Lulu Rodriguez ve Daniela V. Dimitrova’nın Görsel Çerçeveleme yaklaşımıyla çözümlemektedir. Gündelik yaşam, insan, beden ve kimlik, mekân, kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği ile tarihsel miras ve çağdaş yaşam olmak üzere beş tematik kategori altında toplanan veriler, *DeepSeek*’in stereotip söyleme karşı duruşuna rağmen hâkim oryantalist söylemleri yeniden ürettiğini; Orta Doğu’yu depolitize, estetikleştirilmiş ve romantize edilmiş biçimde sunduğunu; *Janus-Pro*’nun ise, bölgeye ilişkin stereotipik görseller ürettiğini göstermektedir. Çalışma, algoritmik oryantalizmin yalnızca Batı merkezli sistemlere özgü olmadığını, Batı dışı geliştirilen bir araçta da yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: algoritmik oryantalizm, eleştirel söylem analizi, görsel çerçeveleme, *DeepSeek*, *Janus-Pro*.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
gokmen.kaya@yeditepe.edu.tr, ORCID: 0009-0008-5990-3390

RESEARCH ARTICLE

ALGORITHMIC ORIENTALISM IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A CASE STUDY OF 'DEEPSEEK' AND 'JANUS-PRO'

Gökmen KAYA*

Received: 21.06.2026 - Accepted: 12.10.2026

Kaya, G. (2026). Yapay zekâ çağında algoritmik oryantalizm: 'DeepSeek' ve 'Janus-Pro' üzerine bir durum çalışması. *Etkileşim*, 18, 332-361.
https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.18.373

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

This study analyses whether artificial intelligence tools developed in non-Western countries reproduce dominant discourses regarding the Middle East. Designed as a qualitative case study, this research analyses the texts generated by the large language model DeepSeek, developed by China-based *High-Flyer,* using Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis (CDA), and images generated by the image generation model *Janus-Pro* using Lulu Rodriguez and Daniela V. Dimitrova's Visual Framing approach. Findings derived from data collected across five thematic categories - daily life; human, body and identity; space; diversity of cultures, lifestyles, and identities; historical heritage and contemporary life - reveal that despite its apparent opposition to stereotypical discourse, *DeepSeek* reproduces dominant orientalist discourses by representing the Middle East in a depoliticised, aestheticised, and romanticised manner, while *Janus-Pro* depicts the region through stereotypical visual representations. The study demonstrates that algorithmic orientalism is not confined to Western-centric systems but is also reproduced in AI models developed outside the West.

Keywords: algorithmic orientalism, critical discourse analysis, visual framing, *DeepSeek, Janus-Pro.*

* PhD Student, İstanbul University, Institute of Social Sciences, İstanbul, Türkiye.
gokmen.kaya@yeditepe.edu.tr, ORCID: 0009-0008-5990-3390

Giriş

Büyük dil modelleri ve üretken yapay zekâ altyapısına dayalı yapay zekâ sistemlerinin ve araçlarının yaygınlık kazanması, metinlerin, görsel ve işitsel içeriklerin üretim, dağıtım ve yayınlama süreçlerini hızlandırmaya ve kolaylaştırmaya başlamıştır. Medya ve içerik üretim süreçlerinde birtakım değişim ve dönüşümleri başlatan ve tetikleyen bu süreç, üretilen içeriklerdeki kültürel temsillerin ve ideolojik yönelimlerin biçimlenmesi, dolaşımı, yayılması, (yeniden) üretilmesi ya da normalleştirilmesi konusunda birtakım soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Nitekim bu eksende konumlandırılabilecek algoritma çalışmaları geleneğine dayalı araştırmalar, algoritmaları yalnızca teknik araçlar olarak ele almamakla birlikte, onların değerler sistemi, iktidar ilişkileri, toplumsal, kültürel ve ekonomik pratikler bütünü içerisinde şekillenen sistemler olduğunu ortaya koymuşlardır (Beer, 2009; Pasquale, 2015; Gillespie, 2016; Kitchin, 2017; Seaver, 2019). Algoritmaların toplum üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar, bu sistemlerin toplumsal gerçekliği biçimlendirdiğini (Just & Latzer, 2017), yönetim, gözetim ve sınıflandırma gibi süreçlerde aktif biçimde rol oynadığını (Beer, 2009), yeni kontrol mekanizmaları kurduğunu (Leese, 2014; Dencik ve diğerleri, 2018), seçimlerin ve tercihlerin belirlenmesi ve yönlendirilmesinde etkili rol oynadığını (Cheney-Lippold, 2011; Kotliar, 2021) ve ırk ayrımcılığını yeniden ürettiğini (Noble, 2018) ortaya koymuştur. Rob Kitchin'in (2017, s. 18) vurguladığı üzere algoritmalar, çoğu zaman değer ve sermaye üretmek, tercihleri ve davranışları biçimlendirmek ve bireyleri tanımlayıp sınıflandırmak gibi tarafsızlıktan uzak amaçlara hizmet etmek amacıyla tasarlanmaktadır.

Yapay zekâ ve algoritmalara ilişkin giderek genişleyen araştırma alanı, yapay zekâ sistemlerine gömülü temsil rejimlerini irdelemeye başlayarak bu araçların kimin dünya görüşlerini, anlatılarını ve imgelem biçimlerini yeniden ürettiği sorusunu merkeze almaktadır. Ağırlıklı olarak Batı merkezli büyük dil modelleri üzerinden yürütülen tartışmalar, yapay zekâ uygulamalarının Doğu'ya ilişkin hâkim anlatıları ve önyargıları üretip yaydığını (Abu-Kishk ve diğerleri, 2026); Doğu'yu geleneksel, kültürel ve egzotik imgelerle temsil ederken, Batı'yı modernlik ve egemenlik sembolleriyle temsil konumlandırdığını (Zhao & Liu, 2025) ve Doğu'nun veriler aracılığıyla ötekileştirilmesi ve sömürgeleştirilmesinin bir 'veri oryantalizmi' (data orientalism) biçimi olduğunu (Kotliar, 2020) göstermiştir.

Bu çalışmalar birlikte ele alındığında, yapay zekâ tarafından üretilen içeriğin bir söylem biçimi oluşturduğu ve eğitim verilerinin çekildiği toplumsal dünyanın görüşlerinden, normlarından ve iktidar yapılarından izler taşıdığı ve bunlardan bağımsız okunamayacağı görülmektedir. Bununla birlikte yapay zekâ çalışmalarında, eleştirel temsil analizlerinin büyük ölçüde Batı merkezli araçlarla sınırlı kalmaya devam ettiği görülmektedir. Batı dışında geliştirilen araçlar araştırmalara dahil edildiğinde ise, odağın çoğunlukla Amerikan ve Çin modelleri arasındaki ideolojik karşıtlıklara yöneldiği veya Batı dışı yapay zekâ uygulamalarının çoğunlukla ikincil veya karşılaştırmalı bir unsur olarak ele

alındığını ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, *ChatGPT-4* ve Çin merkezli *ERNIE Bot*'un karşılaştırmalı analizini içeren çalışma, büyük dil modellerinin eğitim gördükleri veri külliyatındaki dünya görüşlerini ve etik değerlerini içselleştirdiğini ve baskın kültürel değerleri yansıttığını ortaya koymuştur. Buna göre, *ChatGPT-4* bireyselciliği, *ERNIE Bot* ise kolektiviteyi ön planda tutmaktadır (Fenech-Borg ve diğerleri, 2025). Benzer şekilde *ChatGPT* ve *DeepSeek* gibi yapay zekâ araçları üzerinden üretilen metinlerdeki göç anlatılarını feminist perspektiften karşılaştırdığı çalışmasında Yeliz Kendir-Gök, Batı'nın kurtuluş mekânı, Batı dışındaki coğrafyanın ise, yoksulluk, kaos ve kriz ile özdeşleştirildiğini ve her iki modeldeki metinlerin hâkim toplumsal cinsiyet rollerini yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, *DeepSeek*'in Batı merkezli anlatılara benzer söylemler ürettiğini ve bu üretimin coğrafyadan bağımsız olarak verinin tektipleştiğini ve epistemolojik temelde tahakkümün devam ettiğini göstermektedir (2025). Ancak mevcut çalışmaların hiçbiri, söz konusu örüntüleri, farklı bir coğrafyada aynı kurumsal yapı altında geliştirilen metin ve görsel üretim odaklı modeller (*DeepSeek* ve *Janus-Pro)* üzerinden Orta Doğu'nun farklı temsil alanlarına yayılan söylemsel pratikler doğrultusunda ele almamaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışma, Batı dışı bir coğrafyada geliştirilen yapay zekâ uygulaması, Orta Doğu hakkında alternatif ya da farklı temsil biçimleri mi üretir, yoksa hâlihazırda dolaşımda olan baskın temsil pratiklerini ve söylemleri farklı bir coğrafi merkezden yeniden mi üretir? sorusuna yanıt aramaktadır. Daha somut olarak, Çin merkezli yapay zekâ uygulamaları, tarihsel olarak yoğun oryantalist anlatılara konu olan Orta Doğu'nun temsiline ilişkin anlatılara nasıl eklemlenmekte; bu anlatıları yeniden mi üretmekte, yoksa alternatif çerçeveler mi kurmaktadır? Bu temel sorular ekseninde çalışmada şu alt sorular ortaya çıkmaktadır:

1. *DeepSeek*, Orta Doğu'yu hangi söylemsel çerçeveler ve ideolojik örüntüler aracılığıyla tanımlamaktadır?
2. Bu söylemsel konumlanış, mekânsal, bedensel ve kültürel kodlara sistematik olarak nasıl yansımaktadır?
3. *DeepSeek* tarafından üretilen istem metinleri (*prompt*) ve metinler ile üretilen görsel çıktılarda, ışık, renk, ton, atmosfer ve kompozisyon gibi unsurlar, hangi görsel çerçeveleme stratejileri ve temsil kalıpları içinde ortaya çıkmaktadır?

Bu çerçevede, nitel araştırma deseni içerisinde durum çalışması olarak kurgulanan araştırma, *DeepSeek* ile üretilen metin odaklı çıktıları Norman Fairclough'un Eleştirel Söylem Analizi (ESA) yaklaşımıyla; *DeepSeek*'in görsel üretim modeli olan *Janus Pro*'dan elde edilen görsel çıktıları ise, Lulu Rodriguez ve Daniela V. Dimitrova'nın Görsel Çerçeveleme (*Visual Framing*) yaklaşımları çerçevesinde çözümlemektedir. Çalışma, bu ikili analitik katman aracılığıyla Orta Doğu'nun söylemsel ve görsel düzeyde nasıl inşa edildiğini bütünlüklü bir biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir.

DeepSeek'in bir vaka olarak ele alınmasının birkaç gerekçesi bulunmaktadır. *DeepSeek*'in yüksek performansa sahip yapay zekâ modellerinin düşük maliyetlerle ve sınırlı kaynaklarla geliştirilebileceğini göstermesi, yapay zekâ alanında önemli dönüşümlere işaret ederken, aynı zamanda yapay zekâya erişimi demokratikleştirdiği (Krause, 2025, ss. 13-14) iddia edilmektedir. Demokratikleşmeye yönelik bu söylem, yalnızca teknik performans açısından değil, aynı zamanda modellerin lisanslama stratejilerinde ortaya çıkmaktadır. Çinli yapay zekâ şirketlerinin kısıtlayıcı lisanslardan zaman içerisinde serbest lisanslara yönelmesi, yani açık ağırlıklı (*open-weight*) yaklaşımı benimsemesi, modellerin daha geniş ölçekte kullanılmasını, değiştirilmesini ve yeniden dağıtılmasını mümkün kılmıştır (Meinhardt ve diğerleri, 2025, s. 10). Bu durum, yapay zekâya erişimin demokratikleştiği yönündeki söylemleri güçlendirmektedir. Ancak, modellerin erişilebilir olması, bu sistemlerin kültürel, siyasal ve ideolojik yönelimlerden bağımsız veya salt tarafsız olduğu anlamını taşımamaktadır. Nitekim Haluk Geray ve Şafak Etike, *ChatGPT* ve *DeepSeek*'i karşılaştırdıkları çalışmalarında, yapay zekâ çıktılarının geliştirildikleri coğrafi, siyasal ve ekonomik bağlamlardan bağımsız olmadığını vurgularken, *ChatGPT*'nin Batı merkezli neoliberal statükoyu yeniden üreten bir dil kullandığını; *DeepSeek*'in ise Çin'in küresel liderlik hedefleriyle uyumlu, radikal ve karşı-hegemonik bir söylem ürettiği sonucuna ulaşmışlardır (2026, s. 63). *DeepSeek*'in alternatif konumlanışı, Çin hükümeti tarafından uygulanan denetim ve sansür mekanizmalarıyla da gerilim içerisindedir. Nitekim Ali Naseh, Harsh Chaudhari, Jaechul Roh vd. tarafından yürütülen araştırmada, *DeepSeek*'in izlediği politikalar yerel sansür (*local censorship*) olarak kavramsallaştırılırken, *R1* modeline kıyasla *DeepSeek V3* modelinin çok daha düşük seviyede sansür uyguladığı yönünde veriler ortaya çıksa da bireysel isimler, uluslararası ilişkiler, Çin Komünist Partisi, Çin'deki çeşitli tarihi ve siyasi olaylar ve Tayvan gibi hassas konularda yerel sansür uyguladığı görülmektedir. Bu sansür, iki tip mekanizma üzerinden uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, modelin soruyu doğru bir şekilde yanıtlamaktan kaçınarak Çin hakkında olumlu ifadeler içeren kalıplaşmış yanıtlar üretmesidir. Diğeri ise, modelin soruyu yanıtlamayı doğrudan ve açıkça reddetmesidir (2025, ss. 7-8). Bu çerçevede, bir yanda Batı'nın hegemonyasına karşı konumlanan alternatif bir teknoloji ile devlet denetimine tabi olan bir platform olması yönüyle ortaya çıkan ikircikli konum, *DeepSeek*'i salt bir teknik araç olmanın ötesine taşıyarak ideolojik bir vaka olarak öne çıkarmaktadır.

Çalışma, *DeepSeek* yapay zekâ aracının Orta Doğu'ya ilişkin ürettiği metinsel ve görsel çıktıları eleştirel bir perspektifle çözümleyerek Batı dışı bir bağlamda geliştirilen yapay zekâ aracının oryantalist söylemleri ve temsil biçimlerini yeniden üretip üretmediğini incelemeyi ve bu örüntülerin görsel temsile ne ölçüde yansıdığını sınamayı hedeflemektedir. Bu yönüyle araştırma, Batı ve Doğu arasında kalan Orta Doğu'nun yapay zekâ uygulamalarında nasıl temsil edildiği sorusunu teknolojik yenilik veya teknik kapasite tartışmasının ötesine taşıyarak, yapay zekâ, kültürel iktidar, bilgi üretimi ve oryantalist bakış arasındaki ilişkiler bağlamında ele almaktadır. Bu çerçevede çalışma, yapay zekâ ve

oryantalizm literatüründe ağırlıklı olarak Batı merkezli sistemler üzerinden yürütülen temsiliyet tartışmalarını, Batı dışı bir yapay zekâ uygulaması üzerinden yeniden düşünmesi; oryantalist temsil örüntülerinin algoritmalara nasıl sızdığını tartışması ve Çin merkezli bir yapay zekâ uygulamasının Orta Doğu'ya ilişkin metinsel ve görsel temsilleri söylemsel düzeyde incelemesi yönleriyle, literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Klasik Oryantalizmden Algoritmik Temsil Rejimlerine

Oryantalizm kavramı, yaygın kullanımda 'Doğu'yu inceleyen bilim' biçiminde tanımlansa da Edward Said'in (2013) eleştirel yaklaşımıyla birlikte bu dar tanımının çok ötesine taşınmıştır. Said'in perspektifinde Oryantalizm, Batı'nın Doğu üzerinde kurduğu tarihsel, siyasal ve kültürel tahakküm ilişkilerini görünür kılan bir söylem ve bilgi üretim pratiğidir (2013). Bu çerçevede Doğu, yalnızca coğrafi ve/veya mekânsal bir kategori olmaktan çıkarak Batı'nın kendi kimliğini ve iktidarını inşa ettiği karşıt bir temsil alanına dönüşmektedir. Bu bağlamda Said, Oryantalizmi, Doğu ile Batı arasında kurulan ontolojik ve epistemolojik bir ayrım üzerinden işleyen bir düşünce biçimi olarak ele almaktadır. Edebiyat, sanat, siyaset ve iktisat gibi farklı alanlardan yazar ve düşünürler, Doğu'ya ilişkin romanlar, betimlemeler, kuramlar ve siyasal söylemler üretirken bu ayrımı başlangıç noktası olarak kabul etmekte; bu düşünce biçimi tarihsel olarak Aiskhylos'tan Victor Hugo'ya, Dante'den Karl Marx'a kadar uzanan geniş bir düşünsel süreklilik içinde yeniden üretilmektedir (Said, 2013, s. 12). Böylece Doğu, Batı tarafından üretilen bilgi aracılığıyla Batı'nın karşıtı ve 'Öteki'si olarak inşa edilmektedir. Bu temsil pratiği, Batı'nın kendisini uygar, modern ve evrensel normun taşıyıcısı olarak konumlandırmasına olanak tanırken, Doğu'nun geri kalmış, irrasyonel ve despot olarak kodlanmasını beraberinde getirmektedir. Meyda Yeğenoğlu'na göre, Batı'nın doğal bir şekilde sahip olduğu varsayılan 'sivil toplum', 'bireysellik' ve 'ikincil yapılar' gibi sosyolojik özellikler, Doğu'nun bu özelliklerden yoksun olduğu yönündeki işaretlemeler ile sağlanmaktadır. Doğulu veya Batılı olmayan toplumlar tarihsel süreç içerisinde geriye itilerek 'ilkel' veya 'geri' şeklinde nitelemelerle kurulurken, Batılı özne, 'doğal' ve 'normal' bir evrim sonucunda ulaşılan boş ve soyut konumu işgal ederek evrensel normu oluşturur (2003, s. 15). Böylece Batı ve Batılı özne evrensel norm ve merkez olarak tesis edilmekte (Keyman ve diğerleri, 1996, ss. 9-10); Doğu'nun eksikliği üzerinden kendi kimliğini ve iktidarını sürekli olarak yeniden üretmektedir.

Said'e göre, oryantalist söylemin inşası, iki kuramsal temele dayanmaktadır. İlk olarak, oryantalizm, Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisine dayalı bir söylem kuramıdır. Buna göre Oryantalizm, Aydınlanma sonrası Avrupa'nın Doğu'yu siyasal, askerî, kültürel ve ideolojik düzlemlerde yönetilebilir kılmasını sağlayan kapsamlı bir bilgi sistemi olarak tanımlanmaktadır (2013, s. 13). Oryantalist metinler, Doğu hakkında yalnızca bilgi üretmekle kalmamakta, zamanla birbirine referans veren ve Doğu'ya karşı bir nesnel gerçeklik inşa eden bütünlük-

lü bir söylemsel yapıya dönüşmektedir (Said, 2013,ss. 104-105). İkinci temel ise, Gramsci'nin 'Hegemonya' kavramıdır. Said, oryantalist söylemin kalıcılığını ve gücünü kazandıran temel unsurun hegemonik yapı olduğunu belirtmekte (2013, s. 16) ve böylelikle, Batı tarafından Doğu için üretilen söylemler, baskı mekanizması olmaktan çok, normalleştirilmiş bir doğal gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede Foucault ve Gramsci birlikte ele alındığında, oryantalizmin baskı, ikna ve normalleştirme gibi süreçleri iç içe geçiren çok katmanlı bir iktidar mekanizması olduğu çıkarımı yapılabilir.

Geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında, Batı'nın Doğu üzerinde kurduğu emperyal ve kolonyal hâkimiyetin farklı biçimlerde varlığını sürdürdüğü; Doğu'ya ilişkin tahayyüllerin üretildiği kültürel ve ideolojik araçların gezi yazılarından resme, film ve müzikten dijital oyunlara kadar uzanan geniş bir medya yelpazesi içerisinde çeşitlendiği görülmektedir. Günümüzde yapay zekâ araçları, bu rolü üstlenen yeni bir aktör olarak ortaya çıkmakta ve mevcut söylemlerin algoritmik süreçler aracılığıyla daha hızlı dolaşıma girmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çerçevede algoritmalar, oryantalizmin bilgi ve hegemonya üzerinden kurduğu iktidar biçimlerinin verilere sirayet etmiş versiyonları olarak konumlandırılabilir. Bu noktada Rob Kitchin ve Martin Dodge'un "otomatik yönetim" kavramı önem kazanmakta ve dijital dünyada algoritmaların başat rolüne dikkat çekmektedir. Bu düşünce, bilginin insan müdahalesine ve yetkilendirmesine ihtiyaç duymaksızın yazılım algoritmaları tarafından toplandığı, işlendiği ve bu bilgiler doğrultusunda işleme geçildiği bir dünyayı işaret eder (2011, s. 109). Bu bağlamda, klasik oryantalizmde Doğu hakkında bilgi üreten ve Batı'nın iktidarına katkı sağlayan ressamlar, yazarlar, gezginler vb. aktörlerin rollerinin (Said, 2013), artık yalnızca konvansiyonel ve dijital medya aracılığıyla değil, kodlarla ve algoritmik yapılar aracılığıyla otomatikleştirilmiş biçimde üretildiği söylenebilir. Böylece, üretilen bilgi ve söylemler, algoritmalar aracılığıyla mikro düzeye indirgenerek parçalı bir yapıya bürünmekte ve iktidarın görünmez ve gizli eli olarak hareket etmektedir.

Said'in oryantalizm eleştirisi ve algoritmalar, çeşitli kuramsal temeller ve analitik yaklaşımlar ekseninde ele alınmaktadır. Bu çerçevede Dan M. Kotliar, Doğu Asya'nın veriler ve algoritmalar aracılığıyla yeniden inşasını İsrailli veri şirketi *Extractive* örneği üzerinden ele aldığı çalışmasında, 'veri oryantalizmi' (*data orientalism*) kavramını geliştirmektedir. Veri oryantalizmi, profil çıkarma yöntemlerinde algoritmik veriler kültürel sınırları aşarak ve dönüştürerek kullanıcıları yeniden tanımlamakta, anlamlandırmakta, sınıflandırmakta ve ötekileştirmektedir. Algoritmaların yerel dillerden ve kültürelden bağımsız hareket etme iddiasına rağmen, Doğu Asyalı kullanıcıları hakim önyargılar ve tutumlar çerçevesinde yeniden üretmekte, oryantalist ve sömürgeci bakışın çağdaş veri temelli biçimlerini ortaya çıkarmaktadır (Kotliar, 2020). Bu bağlamda Kotliar, algoritmik bilgi üretiminin epistemolojik temeline oryantalist ve sömürgeci bakışı yerleştirmektedir. Benzer bir eleştirel zeminden hareket etmesine rağmen temsil odaklı yaklaşım çerçevesinde Zhilong Zhao ve Yindi Liu, görsel üreten yapay zekâ araçlarını inceledikleri çalışmalarında 'algoritmik görsel oryanta-

lizm' (*algorithmic visual orientalism*) kavramını önermektedir. Kavram, Doğulu ülkelerin kültürel, geleneksel ve egzotik sembollerle tasvir edildiğini; buna karşı, Batılı ülkelerin ise, modernlik ve egemenlik imgeleriyle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır (2025, s. 19). Bu bağlamda Kotliar, oryantalist ve sömürgeci bakışın verinin epistemolojik yapısına nasıl sızdığını sorgularken, Zhao ve Liu'nun, bu yapının görsel çıktılara nasıl yansıdığını sorguladığı görülmektedir. Bununla birlikte, algoritmik oryantalizme yönelik geliştirilen kavramların literatürde tek ve sabit bir tanıma sahip olmadığı görülmektedir. Nitekim Abdulhak Dahman ve Houria Saou, 'algoritmik oryantalizm' kavramını yapay zekâ sistemlerinde İslam karşıtı önyargılar bağlamında ele alarak, kavramı sömürgeci stereotiplerin ve tarihsel önyargıların yapay zekâ teknolojilerinde nasıl yerleşik hale geldiğini ve büyüdüğünü açıklamak için kullanmaktadır (2025). *Netflix*'teki Çin yapımı içeriklerin Brezilyalı izleyicilere nasıl çerçevelendiğini inceleyen Mayara Araujo ve de Albuquerque (2024) ise, aynı kavramı Batı merkezli bir platformun algoritmalar aracılığıyla Uzak Doğu hakkında sunduğu temsil biçimlerindeki yanlılık ve taraflılık olarak tanımlamaktadır. Kavrama yönelik bu farklı yaklaşımlar, oryantalizmin metinler ve imgeler aracılığıyla ürettiği temsil biçimlerinin verilere ve algoritmalara nasıl sızdığını göstermekle birlikte, artık klasik oryantalizmin öznesi olarak yalnızca yazar, sanatçı, gezgin (Said, 2013) veya popüler medya metinlerinin değil, algoritmik yapının kendisinin de göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Algoritmalar ve İktidar Rejimleri

Dijital dünyanın işleyiş mantığını belirlemede kritik bir etkiye sahip olan yapay zekâ sistemlerinin toplumsal ve kültürel yaşamın her alanına derinlemesine nüfuz ettiği, bu araçların salt teknik bir araç niteliğini kaybetmeye başlayarak iktidarın üretildiği ve işlediği toplumsal düzeneklere dönüşmeye başladığı görülmektedir. Öyle ki Scott Lash, medya ve teknolojinin yaşamın tüm katmanlarına derinlemesine sızdığı günümüzde, gerçeğin kendisinin de bizzat kodlar, protokoller ve algoritmalar tarafından kurulduğu bir yapıya işaret etmektedir. Bu süreçte algoritmalar, başka bir ifadeyle üretken kurallar, toplumsal ve kültürel yaşamın temel belirleyicileri hâline gelmekte; aynı zamanda kapitalist iktidarın işlediği başlıca alanlar olarak işlev görmektedir. Medyanın hayatın her alanına nüfuz ettiği bir toplumsal düzende, iktidar giderek artan ölçüde algoritmaların içerisine yerleşmekte ve 'algoritmalar aracılığıyla işleyen iktidar' (2007, ss. 70-71) biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede algoritmalar, Fabian Ferrari ve Mark Graham'ın işaret ettiği üzere, insanların yaşama, sevme ve çalışma biçimlerini şekillendiren, ekonomik süreçleri yönlendiren ve toplumsal eylemleri hem mümkün kılan hem de sınırlandıran toplumsal aktörler haline gelmiştir (2021, s. 814). Dolayısıyla bu argümanlar, söz konusu sistemlerin yalnızca teknik bir araç olarak ele alınmaması gerektiğine ve bunların iktidar kurucu bir yapı olarak işlev gördüğüne dikkat çekmektedir. Ancak algoritmaların toplumsal yaşam içerisindeki bu etkin konumu, onların çoğunlukla tarafsız olduğu yönündeki söylemler aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır. Nitekim Tarleton

Gillespie, algoritmaların kurumsal normlardan ve eğitilmiş uzmanlıktan ziyade, teknolojik olarak biçimlendirilmiş bir 'mekanik tarafsızlık' söylemine yaslandığını savunmaktadır. Bu çerçevede, algoritmik sistemler tarafından alınan her türlü karar, insan müdahalesinden bağımsızmış gibi sunulmakta ve makinenin sözde tarafsız işleyişi içerisinde görünmez hale gelmektedir (Gillespie, 2014, s. 181).

Algoritmaların tarafsız ve özerk bir aktör olarak konumlandırılması, bu sistemlerin işleyiş sürecinde insan müdahalesini görünmez kılarak arka plana itse de, bunların üretim, tasarım, eğitim ve yorumlama gibi çeşitli aşamalarında insanın belirleyici role sahip olduğu görülmektedir. Büyük dil modellerinin eğitilme biçimi, algoritmik karar süreçlerinde tarafsızlık söyleminin ve insan rolünün sınırlarını somut biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim büyük dil modellerinin eğitim süreçleri, internet siteleri, makaleler, bilgisayar kodları ve diğer metin tabanlı kaynaklardan elde edilen milyarlarca hatta trilyonlarca sözcükten oluşan oldukça büyük veri kümeleriyle başlamaktadır. Bu süreçte veri bilimciler ise, hataları, tekrarları ve istenmeyen içerikleri ayıklamak amacıyla verilerin temizlenmesi ve ön işleme tabi tutulması süreçlerini denetlemektedir (Stryker, t.y.). Büyük dil modelleri, öncelikli olarak büyük ölçekli veri kümeleriyle gerçekleştirilen ön eğitim (*pre-training*) süreciyle eğitilmekte, ardından ise, ince ayar (*fine-tuning*) aşamasından geçirilmektedir. Bu sürecin ardından ise modeller, insan geri bildirimlerine dayalı pekiştirmeli öğrenme (*reinforcement learning from human feedback*, *RLHF*) gibi teknikler aracılığıyla ek iyileştirme sürecine tabi tutulmaktadır (Bergmann, t.y). Bu durum, algoritmaların salt teknik ve istatistiksel hesaplamaların ve süreçlerin ürünü olarak ele alınamayacağını ve insan faktörüne dayalı tercihlerin ve değerlendirmelerin etkisi etrafında şekillendiğini kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda, teknik süreçlerde insan geri bildirimine ihtiyaç duyulması, yapay zekâ mimarisinin yalnızca veri üzerinden değil, aynı zamanda insan tercihleri ve değerlendirmeleri aracılığıyla şekillendiğini göstermektedir. Nitekim algoritmayı mühendisliğin sınırlarının dışına taşıyarak kültürle olan ilişkisini tartışan Kotliar, algoritmaların tarafsız ve salt teknik araçlar olmadığını ve onları tasarlayan bireylerin yaşam öykülerinin, deneyimlerinin, travmalarının ve ulusal kimliklerinin birer ürünü olduğunu ileri sürerken (2025), benzer şekilde Dencik, Hintz ve Carey de, büyük verinin nesnel yönetişim sağlayacağı yönündeki varsayımın büyük ölçüde mitik bir nitelik taşıdığını; algoritmaların tasarlanma ve verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması aşamasında insan rolünün merkezi öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır (2018, ss. 1444-1445). Bu çerçevede yapay zekâ, toplumsal yapının bir uzantısı olarak işlev gören; mevcut yapıyı biçimlendiren ve yeniden üreten; insan unsurundan bağımsız ele alınamayacak bir aktör olarak konumlandırılabilir. Bu durum, algoritmalar aracılığıyla üretilen bilginin nesnelliğine dair sorgulamaları beraberinde getirirken, Batı dışında bir merkezde geliştirilen sistemlerde hâkim temsil biçimlerinin yeniden üretilip üretilmediğinin sorgulanmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, insandan bağımsız olmayan bu sistemlerin, üretildikleri toplumsal ve kültürel bağlamlarla ilişkili

olduğunu ve üreticisinin kültürel, tarihsel ve ideolojik bagajını taşıdığını söylemek mümkündür.

Araştırma Tasarımı

Nitel araştırma deseni içerisinde durum çalışması olarak kurgulanan bu çalışma, Çin merkezli *DeepSeek* ve *Janus-Pro* yapay zekâ uygulamalarını ele almaktadır. Durum çalışması, araştırmacının belirli bir konuyu derinlemesine anlamak veya açıklamak amacıyla bireyleri, grupları, örgütleri veya olayları çok sayıda veri kaynağından yararlanarak sistematik biçimde incelemesine olanak sağlayan bir nitel araştırma yöntemidir (Wimmer & Dominick, 2011, ss. 140-141). Bu çalışma kapsamında *DeepSeek* ve *Janus-Pro*, yalnızca birer yapay zekâ aracı olarak değil, kendi başına analiz birimleri olarak ele alınmaktadır. Nitekim, Çin merkezli *High-Flyer* tarafından geliştirilen ve 2024 yılının ilk ayında piyasaya sürülen *DeepSeek*'in açık kaynaklı bir yapay zekâ aracı olması; Batı merkezli büyük dil modellerine alternatif olarak konumlandırılması; küresel ölçekte erişilebilir nitelikte ve ücretsiz olmasının yanı sıra *Janus-Pro* görsel üretim modelini geliştirerek ücretsiz ve açık kaynak kodlu biçimde yayınlaması, *DeepSeek*'i algoritmik temsil, hegemonya ve oryantalizm tartışmalarını somut bir şekilde incelemek için bir vaka haline getirmektedir. Bu nedenle araştırma, *DeepSeek*'i salt teknik bir araç olarak değil, belirli bir ideoloji ve söylem inşa eden bir yapı olarak konumlandırmaktadır. Araştırmada, *DeepSeek* aracılığıyla üretilen metinsel çıktılar (istem/prompt) ile bu çıktılardan hareketle, firmanın görsel üretim modeli olan *Janus-Pro* aracılığıyla üretilen görseller birlikte değerlendirilmiştir. Bu tasarım tercihi, *DeepSeek*'in metinsel çıktılarının *Janus-Pro* tarafından görsel söyleme nasıl dönüştürüldüğünü incelemeyi olanaklı hale getirmektedir. İki modelin ardışık kullanımının temel nedeni, algoritmik temsil zincirinin bütüncül bir şekilde sorgulanmasını sağlamaktır. Bu sayede, oryantalist söylemin yalnızca metinsel değil, görsel düzeyde de nasıl yeniden üretildiği gözlemlenebilmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, birbirleriyle ilişkili olarak değerlendirilebilecek iki yaklaşım ekseninde çözümlenmiştir. Bu bağlamda, *DeepSeek* aracılığıyla üretilen verilerin analizinde Norman Fairclough'un Eleştirel Söylem Analizi (ESA) (2015) yaklaşımı kullanılırken, görsel veriler, Lulu Rodriguez ve Daniela V. Dimitrova'nın Görsel Çerçeveleme (*Visual Framing*) (2011) yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Eleştirel söylem analizi, toplumsal ve siyasal bağlamlarda güç ilişkilerinin, egemenliğin ve eşitsizliklerin metinler ve konuşma aracılığıyla nasıl kurulduğunu, sürdürüldüğünü ve meşrulaştırıldığını inceleyen eleştirel yaklaşımdır (Van Dijk, 2015, s. 466). Çalışma kapsamında, dili hem toplumu şekillendiren hem de toplum tarafından şekillendirilen toplumsal bir yapı olarak ele alan Fairclough'un (2015, ss. 55-56) üç katmanlı ESA modeli kullanılmaktadır. Metinsel pratik düzeyi, sözcük dağarcığı, dilbilgisi (*grammer*) ve metinsel yapıların gibi yapıların analizini içerir ve anlam ilişkileri, örtmece, edilgen yapı, kip, kiplik, adlaştırma, resmiyet ve metafor gibi unsurları inceler

(Fairclough, 2015, ss. 128-153). Söylemsel pratik düzeyi, metinlerin nasıl üretildiğini ve yorumlandığını incelerken, aynı zamanda metnin tekil ve sabit bir yapıdan ziyade farklı söylemlerin birleşimiyle oluşan heterojen bir yapı olduğunu vurgular (Fairclough, 2013, ss. 94-95). Toplumsal pratik düzeyi ise, söylemi, iktidar ve tahakküm ilişkileri çerçevesinde Gramsci'nin 'hegemonya' kavramı ile ele alır ve ideolojik boyuta odaklanır (Fairclough, 2013, s. 94). Fairclough, yaklaşımın temel ayırt edici özelliği olarak metin ile toplumsal yapı arasındaki ilişkinin doğrudan değil, söylemsel pratik aracılığıyla kurulması olduğunu işaret etmektedir. Bir metnin nasıl üretildiği veya yorumlandığı, hangi söylemlerden beslendiği ve nasıl bir araya getirildiği, söylemlerin içinde bulundukları toplumsal ve kültürel bağlama ve hegemonik güç ilişkilerine bağlıdır (2013, s. 132). Bu bağlamda ESA, *DeepSeek*'ten elde edilen metinlerin söylemsel yapısının iktidar ve ideoloji ekseninde çözümlenmesine olanak tanımaktadır.

Janus-Pro ile üretilen görsel veriler ise Lulu Rodriguez ve Daniela V. Dimitrova'nın Görsel Çerçeveleme (2011) yaklaşımı ile çözümlenmektedir. Model, birbirleriyle ilişkili dört katmanlı bir analiz çerçevesi sunmaktadır: Düzanlamsal düzeyde (*visuals as denotative systems*), görselde yer alan unsurların betimsel okuması yapılır ve "burada kim ya da ne tasvir ediliyor?" sorusu yanıtlanır. Biçimsel-semiyotik sistemler (*visuals as stylistic-semiotic systems*) olan ikinci düzey, kamera açısı, pozisyonu, kişinin bakışı vb. gibi teknik detayların girdiği teknik düzeydir ve görünenin ötesinde semiyotik anlamların aranmaya başladığı ikinci aşamadır. Yananlamsal düzey (*visuals as connotative systems*), görselin düz anlamından koparak sembolik, metaforik ve kültürel çağrışımlarına odaklandığı yerdir. Bu katmanda izleyici, kültürel birikimini, toplumsal değerlerini ve kolektif belleğini devreye sokarak görseli yorumlamaktadır. İdeolojik temsil (*visuals as ideological representations*) ise ideolojik anlamlara ve sosyo-politik eyleme odaklanır. Bu katman, görsellerin hangi güç yapılarını desteklediği ve hangilerini dışarıda bıraktığı ile hangi dünya görüşlerini inşa ettiğini sorgular (2011, ss. 52-59). Çalışma kapsamında iki yaklaşımın bir arada tercih edilmesinin temel sebebi, *DeepSeek* ve *Janus-Pro* ile elde edilen metinlerin ve görsellerin üretim süreçlerinde inşa ettiği temsil ve anlam rejimlerini karşılıklı olarak çözümlemek ve algoritmik yapılar içerisinde oryantalist söylemin bütünlüklü bir temsil rejimi biçiminde işleyip işlemediğini ortaya koymaktır.

Veri Toplama Tekniği

Veri toplama süreci, *DeepSeek* ve *Janus-Pro* yapay zekâ araçları aracılığıyla iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, araştırmacı tarafından oluşturulan istemler (*prompt*) aracılığıyla *DeepSeek*'ten Orta Doğu'ya ilişkin görsel üretimine yönelik betimleyici istemleri oluşturması istenmiştir. Orta Doğu temsiline yönelik görsel üretimi yönlendiren istemler Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde (*Tablo 1*) ve gündelik yaşam, insan, beden ve kimlik, mekân temsili, kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği, tarihsel miras ve çağdaş yaşam gibi temalar ekseninde yapılandırılmıştır. Bu kategoriler, oryantalizm ve temsil çalışmala-

rındaki tematik örüntüler gözetilerek araştırmacı tarafından bu araştırmanın özgül nesnesine uyarlanmış ve hem veri üretim sürecini yönlendirmiş hem de analitik çerçeveyi belirlemiştir. İstemler oluşturulurken yönlendirici ifadelerin kullanımından kaçınılmış ve modelin çıktılarını belirli bir temsil biçimine yönlendirecek pozitif veya negatif herhangi bir talimat verilmemesine dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, araştırmacının etkisinin en aza indirgenmesi ile modelin en doğru sonuca ulaşması hedeflenmiştir. Aynı zamanda istemler, yapay zekâ aracının 'düşünme' (*thinking*) özelliği devre dışı bırakılarak doğrudan sohbet aracı üzerinden uygulanmıştır. Bu adım, modelin akıl yürütme özelliğinden kaynaklanabilecek cevapları sınırlandırmak amacıyla tercih edilmiştir. Veriler, 26-30 Ocak 2026 tarihleri arasında *DeepSeek-V3* modeli üzerinden toplanmıştır.

Tablo 1. DeepSeek'te üretilen Türkçe ve İngilizce istemler

Tema	**Türkçe ve İngilizce İstemler (Prompt)**
Gündelik Yaşam	Gündelik yaşamı, insanları, çevreyi ve kültürel atmosferi içerecek şekilde Orta Doğu'yu görsel olarak ayrıntılı biçimde temsil eden bir görsel üretim promptu oluştur. (*Generate a detailed image prompt that visually represents the Middle East, including daily life, people, environment, and cultural atmosphere.*)
İnsan, beden ve kimlik	Orta Doğu'da yaşayan insanları ayrıntılı biçimde betimleyen; görünüm, kıyafet, yüz ifadesi ve çevre unsurlarına odaklanan bir görsel üretim promptu oluştur. (*Generate a detailed image prompt that depicts people living in the Middle East, focusing on appearance, clothing, facial expressions, and surroundings.*)
Mekân temsili	Mimari özellikler, kentsel atmosfer ve zaman duygusunu içerecek şekilde Orta Doğu'da yer alan bir şehri görsel olarak ayrıntılı biçimde temsil eden bir görsel üretim promptu oluştur. (*Generate a detailed image prompt that visually represents a Middle Eastern city, including architecture, urban atmosphere, and sense of time.*)
Kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği	Orta Doğu'daki kültürel, yaşam tarzı ve kimlik çeşitliliğini temsil eden bir görsel üretim promptu oluştur. (*Generate a detailed image prompt that visually represents the diversity of cultures, lifestyles, and identities in the Middle East.*)
Tarihsel miras ve çağdaş yaşam	Tarihsel miras ile çağdaş yaşamın iç içe geçtiği bir Orta Doğu sahnesini betimleyen ayrıntılı bir görsel üretim promptu oluştur. (*Generate a detailed image prompt depicting a Middle Eastern scene in which historical heritage and contemporary life are intertwined.*)

İkinci aşamada, *DeepSeek* tarafından üretilen metinsel çıktıların her biri, *Janus-Pro* görsel üretim modeli aracılığıyla görselleştirilmiştir. *DeepSeek*'in görsel üretim özelliğinin doğrudan platform üzerinden erişime olanak vermemesi nedeniyle, aynı kurumsal çatı altında geliştirilen açık kaynaklı *Janus-Pro 7B* modeli, *Hugging Face* (*DeepSeek AI*, 2025) arayüzü üzerinden kullanılmıştır. Modelde, her istem için dört farklı *seed* değeriyle görsel üretimi gerçekleştirilmiştir. Böylece, analizin tek ve rastgele bir çıktıya değil, aynı istem aracılığıy-

la birden fazla üretilen görseller arasında tekrarlanan örüntülere dayanması mümkün kılınmıştır. Görseller, model tarafından 768x768 piksel boyutlarında üretilmiştir.

Çalışma kapsamında *DeepSeek* ve *Janus-Pro*'nun bir arada ele alınmasının birtakım gerekçeleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, iki modelin de *High-Flyer* şirketi tarafından geliştirilmesi ve ortak bir kurumsal ve teknik zemine sahip olmasıdır. Bu sayede iki model, birbirlerinden bağımsız araçlar olarak değil, algoritmik temsil zincirinin ve örüntüsünün iki bileşeni olarak ele alınabilmektedir. İkinci gerekçe ise, çalışmanın yalnızca *DeepSeek* aracılığıyla üretilen metinlerin söylemsel üretim biçimini değil, bu söylemlerin görsel kodlara nasıl dönüştürüldüğünün ve görsel temsillere nasıl yansıdığının da incelenme gerekliliğidir. Bu sayede çalışma, birbirleriyle ilişkili iki unsuru (metin ve görsel) ele alarak bütünlüklü ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, *Janus-Pro*'nun görsel üretimi sırasında hem *DeepSeek*'ten gelen istemleri hem de kendi model mimarisini kullanarak bir görsel üretimi gerçekleştirdiği ve temsil örüntülerinin her iki modelin birleşik çıktısını yansıttığı dikkate alınmalıdır.

Kodlama süreci, verilerin toplanması aşamasında belirlenen beş tematik kategori (gündelik yaşam; insan, beden ve kimlik; mekân temsili; kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği; tarihsel miras ve çağdaş yaşam) temel alınarak yürütülmüştür. Her kategori kapsamında üretilen metinler, Fairclough'un üç katmanlı modeliyle çözümlenmiş görsel veriler ise Rodriguez ve Dimitrova'nın görsel çerçeveleme modeli referans alınarak incelenmiştir. Analiz sürecinde iki model paralel olarak uygulanmış ve her temada söylemsel ve görsel bulgular karşılıklı olarak değerlendirilerek söylemsel süreklilik örüntüleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece, üretilen metnin görselleştirilmesi ile söylemin metin düzeyinden görsel düzeye geçişi de sorgulanarak, Batı dışı bir yapay zekâ aracında kültürel temsilleri nasıl ürettiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bulgular tematik kategoriler doğrultusunda, beş başlık altında sunulmakla birlikte metinsel ve görsel bulgular aynı tematik kategori altında iç içe çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında yorumlama süreci analitik notlar aracılığıyla izlenmiş ve bulgular kuramsal çerçeveyle sürekli denetlenmesi yoluyla yönetilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında tüm istem metinleri ile üretilen görsellerin (toplam kırk görsel) tümü, makale kapsamında sunulamamıştır. Bulgular bölümünde yer verilen alıntılar ve görseller, veri kümesi içerisinden seçilmiş temsil edici örneklerden oluşmaktadır. Talep edildiği takdirde, çalışmada kullanılan tüm istem metinleri ile görseller, yazardan temin edilebilir.

Bulgular

Gündelik yaşamın otantikleştirilmesi ve depolitizasyonu

DeepSeek, gündelik yaşama ilişkin ürettiği metinlerde, Orta Doğu'nun sıradan pratiklerini yoğun betimleyici sıfatlar ve duyusal göstergeler aracılığıyla estetik bir sahneye dönüştürmektedir. Metinsel düzeye bakıldığında, günde-

lik yaşamda zamanın "nostaljik", "zamanın yavaş aktığı bir an", "akşamüstü saatleri" gibi ifadelerle durağanlaştırıldığı ve sahnenin "baharat, çiçek ve tütsü kokusu" ve "tozlu hava" ile cisimleştirildiği görülürken, sahnenin "altın saat", "uzun gölgeler, tozlu atmosfer, sıcak renk paleti" ve "dokusal detaylar zengin" gibi betimlemeler ile çerçevelendiği dikkat çekmektedir. Gündelik yaşamı çağrıştıran nesneler (çaydanlık, tavla, nargile, baharat tezgâhı), sahnede birer kültürel gösterge olarak öne çıkmaktadır (Türkçe, *İstem 1*). Türkçe metindeki "çaycı yaşlı adam"ın, "yüzünde derin çizgiler" şeklinde tasviri, karakterin fiziksel bir özelliğini değil, tarihsel ve kültürel bir iz çerçevesinde yaşanmışlığın bir metaforu olarak konumlandırılabilir. Öte yandan "the vibrant tapestry of human connection in daily life" (İngilizce, *İstem 1*) ve "a moment of harmonious, vibrant chaos" (İngilizce, *İstem 1*) ifadelerindeki "chaos" sözcüğünün model tarafından seçilmesi, olası bir gerilimi ve siyasi bir çağrışımı içeren bu sözcüğün "vibrant" ve "harmonious" sıfatlarıyla nötr bir pozisyona taşınarak zararsız ve çekici bir imgeye dönüştürüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda mozaik sözcüğünün, bireysellikten ziyade kolektiflik ve toplumsal çeşitlilik gibi metaforları içerdiği söylenebilir. Bu çerçeveler, görsel temsillere de yansımaktadır. Türkçe istemler aracılığıyla üretilen görsellerde sıcak renk tonları, altın ışık ve orta plan çekimler ile dar sokak ve figür yerleşimleri, sahnenin dışında konumlandırılan alımlayının bakışını yönlendirmektedir. İngilizce versiyonda ise özneler daha yakın planda durmakta, sıcak renk tonları, altın ışık ve ışık hüzmeleri ile baharat yığınları, bölgeyi egzotik bir nesneye dönüştürmektedir. Yaşlı erkek karakterin kameraya doğrudan bakması, alımlayıcıyı sahneye dahil eden bir unsur olarak okunabilir.

Söylemsel pratik düzeyinde Orta Doğu, Türkçe ve İngilizce istemlere verilen yanıtlarda yapısal olarak birbirinden ayrışan iki farklı konum üzerinden kurulmaktadır. İngilizce metinde "mashrabiya, Adhan, mehndi, market, zellij" (İngilizce, *İstem 1*) gibi yerel terimler, parantez içerisinde Batılı tarzda açıklamalarla birlikte sunulmakta; Türkçe metinde ise herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmadan kullanılmaktadır. Dolayısıyla İngilizce metnin alımlayıcısını coğrafyanın dışında konumlandırarak açıklamaların bir rehberlik aracına dönüştüğü; Türkçe metinde ise, tüketicinin kültüre içkin ve yerel bir pozisyonda konumlandırılan özne olduğu varsayılmaktadır. Ancak Orta Doğu, her iki durumda da yaşanan bir gerçeklikten ziyade, estetik olarak tüketilen bir nesneye indirgenmektedir.

Görsel 1. Gündelik yaşam teması -
Türkçe/İngilizce istemler ile Janus-Pro'da üretilen görseller

Sosyal pratik düzeyinde gündelik yaşam temsilleri, Orta Doğu'ya ait siyasi ve toplumsal gerçekliği sistematik biçimde dışarıda bırakmakta ve savaş, çatışma veya gerilime ait herhangi bir unsur yer almamaktadır. "Huzurlu, sıcak, canlı, samimi" (Türkçe, *İstem 1*) şeklinde sıfatlar kullanılması, bölgenin sakinlik, huzur ve uyum çerçevesinde konumlandırıldığının bir işareti olarak okunabilir. Üretilen görseller gündelik yaşamın çatışma unsurlarından ve politik bağlamlardan arındırıldığını göstermektedir. Çatışmanın görünmezliği ile birlikte gündelik yaşam otantik ve gelenekselleştirilmiş Orta Doğu imgesi üzerinden kurulmakta; Orta Doğu'nun romantize edilmiş ve homojen bir toplum yapısına işaret eden ideolojik bir pozisyona yerleştirilmektedir. Üretilen görsellerde çatışma, toplumsal çeşitlilik vb. unsurların yokluğu, toplumsal ve politik bağlamlardan arındırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda, gündelik yaşamın belirli bir gerçeklikten ziyade dışarıdan gözlemlenen ve tüketilebilir bir görsel nesneye indirgendiği söylenebilir. Bu durum, cinsiyet temsillerinde de ortaya çıkarken, Orta Doğu'ya ait başat ataerkil imgelemin yeniden üretildiği görülmektedir. Erkek figürler yaş ya da mesleki kodlar üzerinden tanımlanırken, kadın karakterler ağırlıklı olarak başörtüsü ve alışveriş gibi dinî ve kültürel göstergeler aracılığıyla kurulmaktadır (Türkçe, *İstem 1*; İngilizce, *İstem 1*). Karakterlerin ön plan, orta plan ve arka plan unsurlarındaki konumlandırılış biçimi de hâkim imgelemin somut kanıtlarından biridir. Bu ideolojik çerçeve, görsellerde de karşılık bulmaktadır.

Her iki dildeki görsellerde erkek figürlerin yaş veya mesleki kodlarla tanımlanan merkezi konumu, geleneğe bağlılık, süreklilik ve geçmişe aitlik gibi anlamları güçlendirirken, kadın karakterler ağırlıklı olarak başörtüsü ve alışveriş gibi dinî ve kültürel göstergeler aracılığıyla kurulmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyet temsilleri de ataerkil toplum yapısının yeniden üretildiğine yönelik ideolojik çerçevenin bir parçası olarak işlev görmektedir. Her iki dilde üretilen görsellerde minare ve kubbe gibi dinî ve geleneksel unsurların yer almasına gündelik yaşamın çarşı, ticari faaliyetler, geleneksel kıyafetler ile eklemlendiğinde, bölgenin depolitize edilmiş, egzotikleştirilmiş ve estetikleştirilmiş temsili ortaya çıkmaktadır. Modelin tek bir yönlendirici istem doğrultusunda dört farklı versiyonda da küçük farklılıklara rağmen, benzer örüntülerin belirgin bir biçimde üretildiği görülmektedir. Her iki dilde de oryantalist öğeleri temsil eden öğelerin güçlü biçimde yer alması, dil odaklı farklılıklara rağmen stereo-

tipik öğelerin tekrarlandığını göstermektedir.

İnsan, beden ve kimlik tipolojisi: Ataerkil yapı ve roller

Metinsel düzeyde insan temsili, sıfatlar, metaforlarla ve kesinlik ifadeleriyle birlikte ayrıntılı biçimde tanımlanmaktadır. Bu nedenle karakterler, bireysel bir varoluşun işareti olarak değil, kültürel ve tarihsel kodların taşıyıcısı olarak temsil edilmektedir. "Sun-weathered skin with deep wrinkles telling stories of age and experience" (Türkçe, *İstem 2*) ve "Saeed's face is a map of patience and quiet wisdom, offering gentle instruction" (İngilizce, *İstem 2*) gibi betimlemelerde kırışıklıklar ve ten rengi gibi unsurlar, bireysel özelliklerin değil, kolektif tarihsel deneyimin taşıyıcılarına dönüşmektedir. Karakterlerin Türkçe istemlerde eylemler, sıfatlar veya mekânlar üzerinden sunulduğu görülmektedir: "An elderly coffee seller, young woman, craftman, curious, wide-eyed wonder of a child" (Türkçe, *İstem 2*); "kahvehanede tavla oynayan ve nargile içen birkaç kişi" ve "başörtülü iki kadın" (Türkçe, *İstem 1*). Bu tür nitelemeler, özneyi soyutlanabilir düzeye indirgemekte ve karakterleri yalnızca atmosfer içerisinde tanımlanabilir bir unsura dönüştürmektedir. Bu örüntü, görsel düzeyde de karşılık bulmaktadır. Türkçe istemlerde erkek karakterler, beyaz sakallı, yaşlı ve geleneksel kıyafetler içerisinde ve yüzünde gülümseyen ifadeyle çay/kahve hazırlayan, servis eden ya da üretim sürecini yöneten özneler olarak sahnenin merkezine yerleştirilirken, ince yapılı, genç ve başörtülü biçimde tasvir edilen kadın karakterler ise, pasif, sessiz ve bekleyen figürler olarak arka planda konumlanmaktadır. Orta ve yakın planların tercih edildiği görsellerde altın ışık ve sarı tonların kullanımı dikkat çekerken, yaşlı erkek karakterin sahnenin merkezine yerleştirilmesi ve hiyerarşik olarak diğer figürlerin önüne geçmesi, bu konumlandırmayı pekiştirmektedir.

İngilizce istemlerde karakter çeşitliliğinin olması ve bunların isimleriyle - Yousef, Layla, Saeed, Khalid, Nadia, Omar, Mariam, Rana, Dr. Amina (İngilizce, *İstem 2*) - bireyselleştirilmesi, ilk bakışta daha özgürleştirici bir yaklaşım gibi görünse de, başat Orta Doğu imgeleminin ötesine geçememektedir. Nitekim ilk sahnenin görsellerinde boy plan ve alt açıdan verilen erkek ve kadın karakter, modern kıyafetler içerisinde hareket halinde ve etkileşim içerisinde temsil edilirken, sahnede bireysellik ve modernlik belirli bir sınıfsal ve estetik ideal üzerinden inşa edilmektedir.

Görsel 2. İnsan, beden ve kimlik teması -
Türkçe/İngilizce istemler ile Janus-Pro'da üretilen görseller

İkinci sahnede ise göz hizasında konumlandırılan karakterler, izole bir arka plan içerisinde yalnızlaştırılmaktadır. Bununla birlikte kıyafet betimlemeleri ve aksesuarlar da, kimlik inşasında önemli işlevler üstlenmektedir. "Keffiye, shemagh, başörtüsü, hijab, abaya, thobe, dishdasha" gibi kıyafet kodlarının sistematik biçimde tekrar edilmesi ve modern kıyafetlerin çoğunlukla geleneksel unsurlara eklemlenmiş biçimde sunulması, kıyafeti bireysel bir tercihten ziyade kültürel kategorinin bir göstergesine dönüştürmektedir. "… Mariam wears a modern, elegant abaya over jeans, her hair uncovered" (İngilizce, *İstem 2*) ve "wears a practical, stylish lab coat over a shayla (headscarf) in a modern, neutral fabric, draped loosely" (İngilizce, *İstem 2*) şeklindeki betimlemeler, kadının dinî ve kültürel kimlik üzerinden inşa edildiğine işaret etmektedir. Kadının örtünme ve giyim tercihlerine bu biçimde anlamlar yüklenmesi, örtünen ya da örtünmeyen kadının her iki durumda da dinî ve kültürel bir kimlik üzerinden tanımlandığı bir söylem örüntüsünü görünür kılmaktadır. Bununla birlikte metin, görsel üretim modeline uyarıda bulunmaktadır. Bu uyarılar, veri seti boyunca tutarlı biçimde tekrar etmektedir: "…multi-scene image prompt designed to depict the diversity and vibrancy of life in the Middle East, moving beyond stereotypes" (İngilizce, *İstem 2*) ve "avoid stereotypical filters or exoticism; aim for authenticity and warmth" (İngilizce, *İstem 2*). Stereotipten kaçınma iddiasıyla açılan metnin devamında, klasik Orta Doğulu arketipi yeniden üretilmektedir.

Sosyal pratik düzeyinde karakter dağılımı, ataerkil yapının yeniden üretildiğini kanıtlar niteliktedir. Bilge, zanaatkâr ve torununa geleneği aktaran şekilde temsil edilen yaşlı erkek karakter, Türkçe ve İngilizce tüm istemlerde merkezi ve görünür bir özne pozisyonunda yer alırken, kadın karakterlerin ağırlıklı olarak dinî veya kültürel semboller üzerinden temsil edildiği ve arka planda konumlandırıldığı görülmektedir. Bu hiyerarşik yapı, görsel düzeyde özellikle

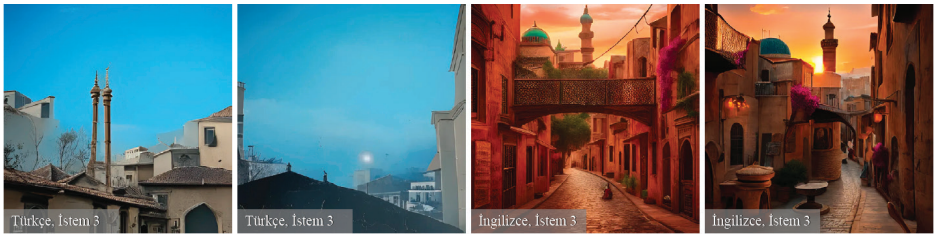
üçüncü sahnede belirginleşmektedir. Kamusal alandan özel alana geçişi gösteren bu görselde, neredeyse tamamı farklı yaş gruplarından kadınlar yer almaktadır. Sahnede birlikte oturan, iletişim kuran ve fiziksel yakınlık içerisinde sunulan kadınların özel alan içerisindeki bu durumu, ataerkil değerlerin taşıyıcısı olarak ele alınabilir. Kadınların geleneksel kıyafetler ve başörtülü biçimde yer alması, ev içerisindeki bir kadın hariç tüm karakterlerin örtülü olması, toplumsal ve kültürel tipolojilere işaret etmektedir. Bu istemin ikinci görselinde kadın figürün vücudunun bir bölümünün açık olması, yani örtünmemesi, kadınların özgürlüğünün 'mahrem' alan içerisinde mümkün olduğunu gösterir niteliktedir. Tek erkek karakterin arka planda belirsiz biçimde yer alması da bu hiyerarşik yapının özel alan içerisinde sürdüğünü göstermektedir. Öte yandan, İngilizce istemlerde, "non-binary" (İngilizce, *İstem 2*; İngilizce, *İstem 4*) karakter ile tekerlekli sandalyedeki karaktere (İngilizce, *İstem 4*) yer verilmektedir. Bu durum, kimlik çeşitliliğinin bir göstergesi olarak sunulmasına rağmen, bu karakterlerin fiziksel özelliklerine veya kimliklerine dair herhangi bir bilgiden yoksun biçimde kompozisyon içerisine dahil edildiği ve tekerlekli sandalyedeki figürün arka planda konumlandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu tercih, kimlik çeşitliliğinin söylemsel düzeyde hiyerarşik biçimde düzenlendiğini somutlaştırmakta; bazı kimlikler merkezde (büyük çoğunlukta yaşlı erkek karakterler) konumlandırılırken, diğer karakterler ise, yalnızca kimlik çeşitliliğinin kanıtı olarak sahneye dahil edilmekte ve arka plana itilmektedir. Dördüncü sahnede ise, merkeze yerleştirilen beyaz önlüklü genç kadın, otorite, uzman ve lider bir figür olarak temsil edilmekte; beyaz önlük, salt bir kıyafeti değil, bilimsel otoriteyi ve teknik yeterliliği göstermektedir. Kadının çevresindeki erkek figürlerin ellerini vücudunun önünde birleştirmesi ve destekleyici pozisyonda konumlanması, kadının otorite konumunu pekiştirmektedir. Ancak bu pozitif temsil dahi, stereotipik örüntülerin ötesine geçememektedir. Çöl ortamındaki görselin arka planında teknolojik unsurlar, çizimler, ekranlar ve güneş panellerini andıran yapılar yer alırken, bu unsurlar içerisinde kadın, gelişimin, ilerlemenin ve modernleşmenin bir sembolü olarak konumlandırılmakla birlikte, bölge, gelişmeye muhtaç bir coğrafya olarak çerçevelenmektedir. Türkçe ve İngilizce istemlerde modelin farklı yapısal yaklaşımları ve temsil stratejilerine rağmen, her iki versiyonda da hâkim stereotipik imgelerin ve ataerkil yapının benimsendiği ve temsil kalıplarının modelin dil yaklaşımından bağımsız olarak yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Mekânın inşası: Dar ve labirent sokaklardan depolitize edilmiş meydana çıkan yollar

Mekân temsiline ilişkin metinsel düzeyde en belirgin örüntü, mekânın tarihi/geleneksel ve modern/çağdaş öğeler ekseninde asimetrik biçimde kurulmasıdır. Türkçe metinde mekân, geleneksel unsurlara ait sözcük dizisiyle ve yoğun sıfatlarla inşa edilmektedir: "Labirent gibi dar sokaklarında; sıkışık taş evler, kemerli geçitler ve küçük kubbeli yapılar; daracık sokakların üzerinde birbirine yakın duran binalar; rastgele yerleştirilmiş merdivenler ve çıkmaz sokaklar; hafif çökmüş, yamuk duvarlar ve eğri hatlar" (Türkçe, *İstem 3*). İngilizce metin-

de de benzer örüntü yer almakla birlikte betimlemeler, farklı bir sözdizimle ortaya çıkmaktadır: "Ancient; a narrow, cobbled street; winding street; arched doorways; layered history/layers of history" (İngilizce, *İstem 3*) tanımlamaları görülmektedir. Bu bağlamda mekân, hareketli ve dinamik bir yapıdan ziyade sabitlenmiş, aşınmış ve tarihsel derinliğe sahip katmanlı bir yapı olarak konumlandırılmaktadır. Söylemsel pratik düzeyinde bu asimetri, üretim mantığında da öne çıkmaktadır. Türkçe metinde mekân, katalog ve listeleme yapısıyla parça parça inşa edilirken, İngilizce metinde ön plan (*foreground*), orta plan (*midground/middle ground*) ve arka plan (*background*) şeklinde üçlü hiyerarşik bir yapı ile kurgulanmaktadır. Bu strateji içerisinde izleyicinin bakışı, modelin direktifi aracılığıyla yönlendirilmektedir: "The viewer's eye is led down the winding street, through the arch, into the lively square, and finally up to the majestic, layered skyline. The scene feels both intimate and expansive." (İngilizce, *İstem 3*). Bu söylemsel örüntü, görsel düzeyinde de devam etmektedir. Türkçe istemin yanıtıyla oluşturulan görsellerde, geniş planlar, nötr renkler, doğal gün ışığı ve açık mavi gökyüzüyle çerçevelenmiş çatılar, minareler ve tarihi yapıların silüetleri uzaktan çerçevelenmiş biçimde sunulmakta ve görsellerde herhangi bir canlı yer almamaktadır. Modelin bu tercihi, mekânı canlı ve dinamik bir yer olarak değil, belgesel niteliğine sahip bir nesne olarak konumlandırmaktadır. İngilizce versiyonda ise, sıcak renk paleti, gün batımı ve estetik ışıklandırma dikkat çekmektedir. Sokakta bulunan birinin gözünden görüyormuş hissiyatı öne çıkmakla birlikte, sokakların perspektif derinliği ve kompozisyonu aracılığıyla alımlayıcının bakışı yönlendirilmektedir. Her iki dildeki görsellerde geleneksellik dikkat çekmekte, ancak İngilizce versiyondaki görsellerde, bölgenin daha belirgin biçimde romantize edildiği, estetikleştirildiği ve egzotikleştirildiği görülmektedir.

Görsel 3. Mekân teması - Türkçe/İngilizce istemler ile Janus-Pro'da üretilen görseller

Söylemlerarasılık boyutunda mekân, tüm temalar arasında Batılı oryantalist görsel geleneğine en açık ve direkt atıfları içeren kategori olma özelliğine sahiptir: "… the evocative light of classical Orientalist paintings, but from an authentic, contemporary insider's perspective." (İngilizce, *İstem 3*) ve "Sebastião Salgado'nın dokusal siyah-beyaz çalışmaları ile Steve McCurry'nin renk ve ışık kullanımının sentezi. 'İranlı Kız' portresinin renk paleti, ancak mimari odaklı ve daha geniş bir kentsel bağlamda" (Türkçe, *İstem 3*). Oryantalist resim geleneğinin 'gerçekçi ve içeriden bir perspektifle' yapma iddiası, söylemsel geleneğin yeniden üretiminin tam da bu çelişkide gerçekleştiğini göstermektedir.

Steve McCurry'ye yapılan atıf ise örtük biçimde *National Geographic* dergisine gönderme yapmakla birlikte, Batılı görsel söylem dilinin Türkçe metnin eğitim verisine de sızdığını göstermektedir. Benzer atıf, gündelik yaşam temasında da "textured detail of National Geographic photojournalism" (İngilizce, *İstem 1*) şeklinde ortaya çıkarken, Orta Doğu'ya ilişkin hâkim Batılı bakışın izleri, kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği temasında da sunulmaktadır: "Think a fusion of the cinematic scope of David Lean's Lawrence of Arabia with the intimate, human detail of Rembrandt's portraits and the vibrant geometry of Islamic geometric art" (İngilizce, *İstem 4*). Böylece Orta Doğu'ya ilişkin hâkim Batılı görüş, farklı söylemsel kaynaklara gönderme yapılarak meşrulaştırılmaktadır. İngilizce versiyondaki görsellerde belirgin biçimde yer alan dar taş sokaklar, kubbeler, çeşmeler, kemerli geçitler, süslemeli köprüler ve binalardan sarkan çiçekler olmak üzere tarihi mimari unsurlar, bu söylemsel çerçevenin karşılığını oluşturmakta, bölge egzotik ve otantik imgeler üzerinden yeniden üretilmektedir. Diğer taraftan duyular, bu söylemsel çerçevenin metinsel ve görsel olarak en belirgin tamamlayıcısıdır. Neredeyse tüm istemlerde zaman dilimi sabah veya öğle saatlerine değil, sistematik biçimde "altın saat" ve gün batımı zaman dilimlerine sıkıştırılmaktadır: "Sıcak altın ve turuncu tonlarda gün batımı"; "sıcak, altın rengi ışık, uzun gölgeler oluşturuyor" (Türkçe, *İstem 1*); "the golden-hour light adds a unifying amber glow". (İngilizce, *İstem 1*); "The Amber Hour" - the magical period just before sunset in a dense, ancient Middle Eastern city. The sun is low, casting long, dramatic shadows and bathing everything in a warm, honeyed light. (İngilizce, *İstem 3*)"; "The scene is set at the golden hour, where the warm, low sun casts long, deep shadows and gilds everything with a honeyed light." (İngilizce, *İstem 4*).

Atmosfere ilişkin tekrar eden bu örüntü, ışığı doğal görsel bir unsur olmaktan çıkarmakta, estetik kaygı altında ona ideolojik işlev yüklemektedir. Böylece ışık, klasik oryantalist imgenin temel işaretine dönüşmektedir. Işıkla birlikte koku imgesi de benzer işlevi üstlenmektedir. Yapay zekâ aracı, kokuyu spesifik olarak tanımlayamadığı halde onu ima ettirerek alımlayıcıyı belirli bir duygu durumuna yönlendirmeye ve/veya koşullandırmaya çalışır: "The air feels thick with the scents of cardamom coffee, rosewater, roasting nuts, and incense—a sensation implied by the visual texture." (İngilizce, *İstem 1*) ve "The scent implied should be visual: the warm spice of cardamom coffee from a nearby stall, the sweetness of sheesha smoke, and the dry scent of sun-baked stone." (İngilizce, *İstem 3*). Koku imgesi de, klasik oryantalist temsil biçimiyle örtüşmektedir. Bu çerçevede egzotizmin duyusal temsili, İngilizce istemlerdeki görsellerde baskın biçimde görülürken, Türkçe versiyonlarda (özellikle üçüncü, dördüncü ve beşinci istemler) daha nötr bir çerçevede sunulmaktadır.

Sosyal pratik düzeyinde mekân, belirgin bir homojenleştirme ile desteklenmektedir. Mekânlar, tek bir alana (eski bir Orta Doğu şehri; çarşı, meydan; geleneksel avlu vb.) indirgenerek sunulmakta ve geniş bir coğrafyanın heterojen yapısı söylemsel olarak silinmektedir. Ancak, İngilizce ikinci istemde betimlenen dört farklı şehir ("Amman, Jordan; Muscat, Oman; Cairo, Egypt; NEOM,

Saudi Arabia") kurgusu ve mekânsal çeşitlilik, bu homojenliği kırıyor gibi görünse de, bu yaklaşım, coğrafyayı tanımlayıp sınıflandıran ve sınırlandıran bir bilgi-iktidar pratiği olarak da okunabilir.

Kültürel yaşamda çeşitlilik ve sözde çoğulculuk

Kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği teması kapsamında her iki dilde çeşitlilik, ayrışma veya çatışma biçiminde değil, birleştirici güç olarak sunulmaktadır. "Çok katmanlı mozaik, uyum, bir arada varoluş, uyum ve çeşitlilik" (Türkçe, *İstem 4*), "convergence, living mosaic" (İngilizce, *İstem 4*) gibi temalar ve metaforlar, her iki dilde de farklılığı görünür kılmaktan ziyade, farklılığı uyum içerisinde eritme işlevi görmektedir. Modelin bu tercihi, görsel düzeyde iki farklı strateji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Türkçe istemlerin görsellerinde kimlik ve kültürel çeşitlilik, herhangi bir insan figürü olmaksızın mavi gökyüzü, mimari yapılar, kilise ve haç benzeri yapılar ve işaretler gibi farklı dinsel yapılara ait mimari öğelerin bir aradalığı üzerinden kurulmaktadır. Mekân içerisinde herhangi bir öznenin yer almaması, çeşitliliği yaşanan bir unsur olarak ele almaktan ziyade, mekânın bir parçası olarak konumlandırıldığına işaret etmektedir. İngilizce versiyondaki görsellerde ise, geniş plan ve göz hizasında çekimler, sıcak renk tonları ve dramatik ışık kullanımı ile sunulan meydanlar, camiler, pazar alanları ve esnafların yanı sıra, minareler, geleneksel kıyafetli kadınlar, çocuklar, yaşlı erkekler ve bir arada oturan insanlar ile kuşlar gibi öğeler, sahneyi dinamik hale getirmektedir. Ancak görsellerde kültürel kimlik, bireylerin kıyafetleri, toplumsal etkileşimleri ve geleneksel mekânlar üzerinden kurulmakta ve çeşitlilik, homojen bir Doğulu yaşam tarzının sınırları içerisinde eritilmektedir.

Görsel 4. Kültürel yaşam ve kimlik çeşitliliği -
Türkçe/İngilizce istemler ile Janus-Pro'da üretilen görseller

Türkçe metinde kimlik temsili, genelleştirici kategoriler üzerinden ilerlemekte; bireysel kimlikler değil, bir grup temsil edilmekte ve heterojen grup, soyut düzeyde bırakılarak farklılık silikleştirilmektedir: "Dini çeşitlilik, mutfak kültürü, doğal elementler, teknolojik dokunuş" (Türkçe, *İstem 4*). İngilizce metinde bu durum, kimliğin çeşitlendirilmesi ve bireyselleştirilmesi şeklinde karşılık bulmaktadır: "An elderly Bedouin man … holding a intricate silver khanjar (dagger), is teaching a young boy; a young woman .. is taking a photo; a man with a stylish beard and modern glasses, reading a graphic novel" (İngilizce, *İstem 4*). Türkçe metinde grup üzerinden inşa edilen kolektif kimlik unsuru, İngilizce metinde bireyselliğe doğru kaymakta ve bireyler pasif bir grup biçiminde

değil, aktif bireyler ve/veya özneler olarak etkileşim içerisinde sunulmaktadır. Bu bağlamda Türkçe isteme verilen yanıt, kolektif kimlik anlayışını sürdürürken, İngilizce versiyonda, Batılı bireyci özne anlayışıyla uyumlu bir çeşitlilik inşa edilmektedir. Ancak, her iki yanıtta da bölgenin gerçek dinî gerilimleri, mezhep çatışmaları ve siyasi dinamikleri, sistematik biçimde görünmez kılınmaktadır. İngilizce istemlerle üretilen görsellerde farklı toplumsal grupların bir arada sunulması, çeşitliliğin görsel kanıtını oluştursa da, benzer geleneksellik örüntüleri ve Doğulu yaşam tarzı, çeşitliliğin homojen bir yapı içerisinde düzenlendiğine işaret etmektedir.

Söylemlerarasılık düzeyinde, daha önce de belirtildiği üzere, "David Lean's Lawrence of Arabia with the intimate, human detail of Rembrandt's portraits." (İngilizce, *İstem 4*) ile "Not: Stereotip ve klişelerden kaçınarak, bölgenin gerçek çeşitliliğini yansıtan otantik detaylar önemli. Her kültürel öğenin doğal ve saygılı bir şekilde temsil edilmesi gerekiyor." (Türkçe, *İstem 4*) şeklindeki söylemsel referanslar, stereotipten kaçınma yönünde çağrı yapan modelin, bu uyarı öncesinde ve sonrasında klasik oryantalist görsel geleneğine atıf yapması, modelin çelişkisini ortaya çıkartmaktadır. İngilizce metinde, farklı etnik kimlikler ve dinî semboller bir arada sunulsa da, çoğulculuğun sunumunun sığ kaldığı söylenebilir: "An elderly Bedouin man; a woman in a vibrant, embroidered Palestinian thob; a person with a non-binary presentation; a Coptic Christian priest; a Shia Muslim cleric; a Druze community; a person in a wheelchair" (İngilizce, *İstem 4*). Modelin söylemden kaçınma niyetinde ortaya çıkan çelişkide olduğu gibi, görsel temsillerin de belirli stereotipik örüntülerden çıkamaması, çeşitliliğin sözde kalmasının görseller üzerinden de sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Mimari yapılar aracılığıyla kurulan tarihsel miras ve çağdaş yaşam sentezi

Metinsel düzeyde egemen yapı, eski/yeni, geleneksel/modern ve tarihi/çağdaş gibi ikili yapılar üzerinden kurulmaktadır. Ancak bu ikilik, bir çatışma olarak değil, aksine birleştirici güç ve sentez ekseninde ilerlemektedir. Türkçe ve İngilizce metinde egemen metafor, 'iç içe geçiş' üzerinden kurulmaktadır: "Geniş bir Orta Doğu kentsel manzarası, tarihi kalıntılar ile modern yapıların organik bir şekilde birleştiği bir şehir meydanı" (Türkçe, *İstem 5*) ve "capturing a seamless blend of historical heritage and vibrant contemporary life in a Middle Eastern city scene" (İngilizce, *İstem 5*). Türkçe metindeki organik sözcüğü, doğal ve çatışmasız bir birleşime işaret etmekte, tarihsel kopuşları, yıkımları, değişimleri ve dönüşümleri görünmez kılmaktadır. Bu söylemsel yapı, görsel düzeyde de her iki dilde farklı biçimde karşılık bulmaktadır.

Görsel 5. Tarihsel miras ve çağdaş yaşam - Türkçe/İngilizce istemler ile Janus-Pro'da üretilen görseller

Türkçe istemlerdeki görsellerde herhangi bir insan unsuruna rastlanmamakla birlikte, kompozisyonda kiliseler, çan kuleleri, katedraller, kubbeler, tarihsel yapı silüetleri ve mavi gökyüzü yer almaktadır. Nötr renkler ve soğuk tonların yer aldığı görseller, uzak plan çekimlerle fotoğraf hissiyatı yaratacak bir estetik çerçevesinde sunulmaktadır. Türkçe görsellerde tarihsel miras ve çağdaş yaşam, dinsel tema ve mimari üzerinden inşa edilirken, kültürel süreklilik mimari üzerinden geçmişe ait yapılarla kurulmaktadır. Ancak, insan öğesinden kopukluk, bu mirası gündelik yaşamın bir parçası olarak değil, tarihsel bir nesne olarak konumlandırmaktadır.

İngilizce versiyonda metafor, farklı bir noktada konumlanmakla birlikte, yapısal açıdan benzer bir metaforla ilerlemektedir: "The mood is one of optimistic continuity—a living history, not a preserved relic. It speaks of identity that is both rooted and evolving, where the past is the foundation, not an obstacle" (İngilizce, *İstem 5*). "A living history" ve "foundation" gibi metaforlar, geçmişi dinamik ve işlevsel bir kaynak olarak çerçevelerken, "not a preserved relic" ve "not an obstacle" karşıt metaforları tarihsel çatışmaları ve gerilimleri arka plana iterek depolitize etmektedir. Bu söylemsel çerçeve görsel düzeyde ise, tramvay rayları, scooterlar, kemerli sokaklar, toplu taşıma araçları, insanlar ve kubbe gibi öğelerin geleneksel ve modern kent mimarisi ve imgeleriyle bir arada sunulması ile tarihsel mimari içerisine entegre edilen modern ulaşım araçlarıyla iç içe geçirilerek aktarılması biçiminde somutlaşmaktadır. Göz hizası kamera açısı, yumuşak ışık kullanımı ve sıcak renk tonları, tarihsel mekânı ve çağdaş yaşamı egzotik ve estetik biçimde iç içe geçirmektedir. Türkçe istemlerle oluşturulan görsellerin soğuk ve mesafeli estetiğinin karşısında İngilizce dildeki görseller, sıcak, egzotik ve estetik bir atmosfer içerisinde sunulmaktadır. Böylece mekân, Batılı görsel kültürdeki hâkim romantik ve oryantalist bakış açısı ekseninde konumlandırılmakta, dışarıdan tüketilen bir nesne olarak yeniden üretilmektedir. Her iki dilde de ortak nokta, bölgeyi siyasi ve toplumsal çelişkilerden ve bağlamlardan arındırarak salt estetik bir nesne olarak kurgulamasıdır.

Tartışma

Beş tematik kategori ekseninde elde edilen bulgular, tutarlı ve birbiriyle kesişen birkaç belirgin söylemsel örüntüye işaret etmektedir. İlk olarak, Orta Doğu siyasi gerçeklikten ve çatışmadan kopuk ve arındırılmış bir sahne olarak sistematik biçimde kurulmaktadır. Bu bulgu, Dahman ve Saou'nun 'algoritmik oryantalizm' kavramsallaştırmasında işaret ettiği bulgularla bir noktada çelişir gibi görünmektedir. Araştırma, *ChatGPT-3*'ten elde ettikleri verilerin Müslümanları ve Müslüman coğrafyaları, Batı müdahalesini haklı çıkaran kaos, şiddet, saldırı ve tehlike gibi imgelerle temsil etmektedir (2025). Ancak mevcut araştırmanın bulguları, Orta Doğu'nun tehlike, kaos ve çatışma gibi unsurları dışarıda bırakarak, bölgeyi geleneksel, estetize ve romantize edilmiş bir metinsel ve görsel çerçevede inşa ettiğini göstermektedir. Nitekim bu durum, algoritmik oryantalist söylemin birbirini tamamlayan iki ayrı temsil rejimine dayandığını göstermektedir.

Görsel bulgular, Batı merkezli araçların taşıdığı başat Doğu imgeleminin Çin merkezli yapay zekâ aracında da üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Zhao ve Liu'nun (2025), 'algoritmik görsel oryantalizm' (*algorithmic visual orientalism*) kavramsallaştırmasıyla örtüşmektedir. Araştırmacılar, *GPT-Image 1*, *Midjourney* ve *NanoBanana* gibi görsel üreten yapay zekâ araçlarında Doğulu ülkelerin kültürel, geleneksel ve egzotik sembollerle tasvir edildiğini; buna karşı, Batılı ülkelerin ise modernlik ve egemenlik imgeleriyle ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur (2025). Bu bağlamda, *Janus-Pro*'nun Orta Doğu'yu belirgin biçimde dar sokaklar, geleneksel kıyafetler, gün batımı, altın ışık ve ışık hüzmesi gibi romantik unsurlarla tasvir etmesi, görsel üretim aracının Batı merkezli araçlarla aynı söylemsel zeminden ilerlediğini göstermektedir.

Mevcut literatürde 'algoritmik oryantalizm' (Dahman & Saou, 2025) ve 'veri oryantalizmi' (Kotliar, 2020) kavramları, söz konusu temsil rejimlerini ağırlıklı olarak Batı merkezli yapay zekâ sistemleri üzerinden tanımlamaktadır. Bu araştırma ise algoritmik oryantalist temsillerin üretiminde başat öznenin yalnızca Batı ile sınırlı olmadığını, söz konusu temsillerin kaynağının üreticinin fiziksel konumunda değil, hâkim eğitim verisinin epistemolojik yapısında aranması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, *DeepSeek* ve *Janus-Pro*'nun Batı dışı geliştirilen yapay zekâ modelleri olmasına ve Batı merkezli rakiplerine karşı konumlanan alternatif bir teknoloji söylemi taşımasına rağmen Orta Doğu hakkında ürettiği temsil biçimlerinin Batı merkezli hâkim temsil kalıplarından radikal biçimde ayrışamadığı görülmektedir. Bu durum, yapay zekâ modelinin üretim merkezinin coğrafi olarak farklılaşmasının, temsil pratiklerinde otomatik olarak epistemolojik bir değişim ve/veya dönüşüm yaratmadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Said'in (2013) oryantalist metinlerin zaman içerisinde birbirine referans veren ve Doğu'ya karşı nesnel bir gerçeklik inşa eden bütünlüklü söylemsel yapıya dönüştüğü şeklindeki tespiti, algoritmik bağlamda somutlaşmaktadır. Alternatif bir politik-ekonomik kutuptan ortaya çıkan ve *ChatGPT*'nin teknik tarafsızlık altında Batı merkezli neoliberal hegemonyasını sorgulayan *DeepSeek*'in (Geray & Etike, 2026, s. 65), Batılı yapay zekâ sistem-

leri ile aynı noktada buluştuğu görülmektedir. Bulgular, en azından Orta Doğu coğrafyasının kültürel ve gündelik yaşam temsilleri söz konusu olduğunda, bu karşı-hegemonik konumun sınırlı olduğunu ortaya koymakta; *DeepSeek*'in Batı hegemonyasını sorgulamasına rağmen, metinsel ve görsel temsil düzeyinde hâkim oryantalist kalıpları yeniden ürettiği görülmektedir. Bu çelişkiyi açıklamak için Milan ve Trere'nin farklılıkları, heterojenliği ve kültürel özgüllükleri göz ardı ederek tek bir çerçevede eritme eğilimi olarak kavramsallaştırdığı 'veri evrenselciliği' (*data universalism*) (2019, s. 324) öne çıkmaktadır. Bulguların işaret ettiği üzere, modelin alternatif pozisyon ve söylem üretme çabasına rağmen, eğitim verisinin epistemolojik yapısının temsil pratiklerini biçimlendirdiği ve başat yapının değişmediği görülmektedir. Bu bağlamda, algoritmaların tarafsız ve salt teknik araçlar olmadığını vurgulayan Gillespie'nin (2014) 'mekanik tarafsızlık' eleştirisi, *DeepSeek* ve *Janus-Pro* vakasında somut bir karşılık bulmaktadır.

Türkçe ve İngilizce istemlere verilen yanıtlar arasındaki yapısal ve içerik farklılıkları, çalışmanın dikkat çeken diğer bulgularından birini oluşturmaktadır. Türkçe istemlere verilen yanıtların bir kısmının İngilizce dilinde üretilmesi, İngilizce versiyonlarda betimlemelerin çok daha detaylı, estetik ve sinematik bir çerçevede yapılandırılmasına karşın Türkçe versiyonların daha yüzeysel ve katalog şeklinde yapılandırılması, eğitim verisinin epistemolojik yapısını gösterirken, bir yandan da modelin dil merkezli işlediğine işaret etmektedir. Nitekim Sharma ve diğerlerinin çalışmalarında ulaştığı sonuç, bunu kanıtlar niteliktedir. Buna göre, Büyük Dil Modelleri, sorgunun yapıldığı ana dildeki belgelere sistematik biçimde öncelik vermekte, ana dilde ilgili belgelerin bulunmadığı durumlarda ise, yüksek kaynaklı dilleri düşük kaynaklı dillere oranla daha fazla önceliklendirmektedir (2025, s. 8098). Bulgular arasında dikkat çeken diğer ortak örüntü ise, ataerkil ve geleneksel toplum yapısının hem metinlerde hem de görsellerde yeniden üretilmesidir. *DeepSeek* ve *Janus-Pro*, yaşlı erkek karakterleri otorite figürü olarak konumlandırırken, kadın karakterleri çoğunlukla ikincil pozisyonlar içerisinde kurgulamaktadır. Bu örüntü, Kendir-Gök'ün bulgularıyla örtüşmektedir. Araştırmacı, *ChatGPT* ve *DeepSeek*'te hâkim toplumsal cinsiyet temsillerinin yeniden üretildiğini ortaya koyarken, kadınların genel olarak fedakâr, mağdur veya ikincil konumdaki figürler olarak temsil edildiğini; erkeklerin ise, bağımsız, güçlü, kendi kendine yetebilen ve aktif özneler olarak betimlenmektedir (2025, s. 307). Benzer bulgular, *ChatGPT* ve *Gemini* gibi Batı merkezli modellerde Türk kimlik-kültür temsillerini inceleyen Recep Altay'ın çalışmasında ortaya çıkmakta ve farklı yapay zekâ modellerinin farklı coğrafyada benzer mekanizmanın işlediğini ortaya koymaktadır. Buna göre, kamusal alan içerisine yerleştirilen erkek figür, profesyonel roller içerisinde ve akıllı telefon kullanan teknolojik bir özne olarak resmedilmekte; kadın figür ise, Türk kahvesi ile ilişkilendirilerek tüketici rolünde konumlandırılmaktadır (2026, s. 471). Bu çerçevede, *DeepSeek* ve *Janus-Pro*, farklı coğrafi ve ideolojik konumlanışına rağmen, hâkim temsil pratiklerinin dil, mekân, cinsiyet ve kültürel öğeler üzerinden tutarlı biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Batı dışı bir coğrafyada geliştirilen yapay zekâ araçlarının oryantalist temsil biçimlerini yeniden üretip üretmediği sorusundan hareketle, Çin merkezli yapay zekâ aracı *DeepSeek* ile görsel üretim modeli *Janus-Pro* aracılığıyla üretilen metinlerde (istem) ve görsellerde, Orta Doğu'ya ilişkin temsil pratiklerini Fairclough'un Eleştirel Söylem Analizi ile Rodriguez ve Dimitrova'nın Görsel Çerçeveleme yaklaşımları aracılığıyla beş tematik kategori ekseninde sorgulamıştır.

DeepSeek'in Orta Doğu'yu tanımladığı söylemsel çerçevelere ve ideolojik örüntülere bakıldığında, bulgular, bölgenin estetikleştirilmiş, romantize edilmiş, çatışma ve problemlerden uzak depolitize edilmiş bir sahne olarak kurgulandığı sonucunu ortaya koymaktadır. Nitekim, geleneksel unsurların merkezde yer almasının karşısında modern unsurların arka plana itilmesi, bu örüntülerin belirgin göstergelerinden biridir. Bununla birlikte bölgenin gerçek siyasi, dini, toplumsal ve ekonomik sorunları ve dinamikleri sistematik biçimde görünmez kılınmaktadır. Bu ideolojik ve söylemsel konumlanmanın mekânsal, bedensel ve kültürel kodlara yansımasına bakıldığında, bölgenin, dar ve labirent sokaklar, cami, kubbe, çeşme ve baharat dükkânlarının yer aldığı pazarlar gibi klişeleşmiş imgeler üzerinden hâkim oryantalist görüş ekseninde yeniden üretildiği ortaya çıkmaktadır. Bulgular, Orta Doğu'nun hangi mekânsal, bedensel ve kültürel kodlar ekseninde sistematik olarak tekrar ettiğini göstermekle birlikte karakterlerin cinsiyet dağılımında erkek karakterlerin baskın ve birincil konumunun karşısında kadın figürlerin daha az sayıda ve ikincil konumda temsil edilmesi, ataerkil toplum yapısının başat biçimde sürdürüldüğüne işaret etmektedir. *DeepSeek* ve *Janus-Pro* ile üretilen metinsel ve görsel çıktılarda ışık, renk, ton, atmosfer ve kompozisyona ilişkin bulgular, hâkim oryantalist söylemin estetikleştirilmiş ve romantize edilmiş unsurlarını yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Orta Doğu, altın ışık, sıcak renk tonları, ışık hüzmeleri, gün batımı ve akşamüstü saatlerinde resmedilmekte ve egzotik imgeler, sistematik biçimde tekrar edilmektedir. Tüm bu bulgular, Batı dışındaki bir coğrafyada geliştirilen *DeepSeek* ve *Janus-Pro* yapay zekâ uygulamalarının alternatif bir söylem biçimi üretip üretmediği şeklindeki temel araştırma sorusunun yanıtına dair ipuçlarını ortaya koymaktadır. Bulgular, stereotipik imge karşıtı söylemlerine rağmen, Çin merkezli araçların hâkim Batılı söylemsel pratikleri yeniden dolaşıma soktuğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, oryantalist söylem biçimlerinin yalnızca Batılı medya içeriklerine ve yapay zekâ araçlarına özgü değil, hâkim veri setinin ve bilgi rejiminin altyapısına sızdığını ve bilginin farklı coğrafyalardan yayılabilen bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla algoritmik oryantalizm, yalnızca Batı merkezli dil modelleri ile sınırlı bir olgu değil, coğrafi sınırları aşan ve Doğu'dan da üretilip genişleyen bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmada, sınırlı bir zaman diliminde yalnızca beş kategoriye ait veri toplanmıştır. Bu nedenle, modelin uzun zaman dilimini kapsayacak şekilde farklı zamanlarda ve farklı istem-

lerle üretebileceği çıktılar, değerlendirme dışında tutulmuştur. İleri araştırmalar için ise, birkaç yönelim önerilebilir. Bunlardan ilki, farklı siyasi ve ekonomik bağlamlarda geliştirilen Batı dışı yapay zekâ modellerinin, örneğin Rusya'da 'Digital Sovereignty' kapsamında geliştirilen *YandexGPT* gibi, karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve bunların temsil biçimleri ile teknoloji alanında Amerikan hegemonyasına karşı nasıl konumlandıkları araştırılabilir.

Kaynakça

Abu-Kishk, H., Dahan, M., & Garra, A. (2026). Between reflection and construction: AI as the new Orientalism? *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*. Advance online publication. https://doi.org/10.1108/JICES-07-2025-0169

Altay, R. (2026). Algoritmik Stereotipler: 'ChatGPT' ve 'Gemini' Yapay Zekâ Modellerinde Türk Kimlik-Kültür Temsillerinin Analizi. *Etkileşim*, 17, 444-477. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.17.345

Araujo, M., & de Albuquerque, A. (2024). Algorithmic orientalism? Netflix's representation of China in Brazil. *Global Media and China*, *9*(4), 508-520. https://doi.org/10.1177/20594364241254626

Beer, D. (2009). Power through the algorithm? Participatory web cultures and the technological unconscious. *New Media & Society*, *11*(6), 985-1002. https://doi.org/10.1177/1461444809336551

Bergmann, D. (tarih yok). *LLM alignment*. IBM Think. Retrieved from https://www.ibm.com/think/topics/llm-alignment

Cheney-Lippold, J. (2011). A new algorithmic identity: Soft biopolitics and the modulation of control. *Theory, Culture & Society*, *28*(6), 164-181. https://doi.org/10.1177/0263276411424420

Dahman, A., & Saou, H. (2025). Algorithmic Orientalism: A systems analysis of anti-muslim bias in artificial intelligence. *Journal of Islamic Sciences and Civilization*, *10*(2), 13-28.

Dencik, L, Hintz, A. & Carey, Z. (2018) Prediction, pre-emption and limits to dissent: social media and big data uses for policing protests in the United Kingdom. *New Media & Society*, *20*(4), 1433-1450. https://doi.org/10.1177/1461444817697722

DeepSeek AI. (2025). *Janus-Pro -7B* [Model card]. Hugging Face. Retrieved from https://huggingface.co/*DeepSeek*-ai/*Janus-Pro* -7B

Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315834368

_____. (2015). *Language and power* (3rd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315838250

Fenech-Borg, E. Z., Meznaric-Kos, T. P., Lekovic-Bojovic, M. D., & Hentze-Djurhuus, A. J. (2025). The cultural gene of large language models: A study on the impact of cross-corpus training on model values and biases. *arXiv*. https://doi.

org/10.48550/arXiv.2508.12411

Ferrari, F., & Graham, M. (2021). Fissures in algorithmic power: platforms, code, and contestation. *Cultural Studies*, *35*(4-5), 814-832. https://doi.org/10.1080/09502386.2021.1895250

Geray, H., & Etike, Ş. (2026). Resisting neo-colonialism: A comparative analysis of Chinese and American large language models. *Etkileşim*, 17, 38-68. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.17.330

Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. In T. Gillespie, P. Boczkowski, & K. Foot (Eds.), *Media technologies: Essays on communication, materiality, and society* (pp. 167–193). MIT Press. https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009

_____. (2016). Algorithm. B. Peters (Ed.), *Digital keywords: A vocabulary of information society and culture* (pp. 18-30). Princeton University Press. https://doi.org/10.1515/9781400880553-004

Just, N., & Latzer, M. (2017). Governance by algorithms: Reality construction by algorithmic selection on the Internet. *Media, Culture & Society*, *39*(2), 238-258. https://doi.org/10.1177/0163443716643157

Kendir-Gök, Y. (2025). Yapay zekâ hikâyesi: Cinsiyetlendirilmiş ve hegemonik bilginin algoritmik yeniden üretimi. *Feminist Tahayyül: Akademik Araştırmalar Dergisi*, *6*(2), 284-314. https://izlik.org/JA92YF68YM

Keyman, F., Mutman, M., & Yeğenoğlu, M. (Eds.). (1996). *Oryantalizm, hegemonya ve kültürel fark*. İletişim Yayınları.

Kitchin, R. (2017). Thinking critically about and researching algorithms. *Information, Communication & Society*, *20*(1), 14–29. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1154087

Kitchin, R., & Dodge, M. (2011). *Code/space: Software and everyday life*. MIT Press.

Kotliar, D. M. (2020). Data orientalism: On the algorithmic construction of the non-Western other. *Theory and Society*, *49*(5-6), 919-939. https://doi.org/10.1007/s11186-020-09404-2

_____. (2021). Who gets to choose? On the socio-algorithmic construction of choice. *Science, Technology, & Human Values*, *46*(2), 346-375. https://doi.org/10.1177/0162243920925147

Kotliar, D. M. (2025). Silicon Valley revisited: On Californian ideologies and the differences they make. *New Media & Society*, *28*(7). https://doi.org/10.1177/14614448251342575

Krause, D. (2025). *DeepSeek and FinTech: The democratization of AI and its global implications* [Preprint]. SSRN. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5116322

Lash, S. (2007). Power after hegemony: Cultural studies in mutation? *Theory, Culture & Society*, *24*(3), 55-78. https://doi.org/10.1177/0263276407075956

Leese, M. (2014). The new profiling: Algorithms, black boxes, and the failure of anti-discriminatory safeguards in the European Union. *Security Dialogue*, *45*(5), 494-511. https://doi.org/10.1177/0967010614544204

Meinhardt, C., Nong, S., Webster, G., Hashimoto, T., & Manning, C. (2025, December 16). *Beyond DeepSeek: China's diverse open-weight AI ecosystem and its policy implications*. Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. https://hai.stanford.edu/policy/beyond-*DeepSeek*-chinas-diverse-open-weight-ai-ecosystem-and-its-policy-implications

Milan, S., & Treré, E. (2019). Big Data from the South(s): Beyond Data Universalism. *Television & New Media*, *20*(4), 319-335. https://doi.org/10.1177/1527476419837739

Naseh, A., Chaudhari, H., Roh, J., Wu, M., Oprea, A., & Houmansadr, A. (2025). R1dacted: Investigating local censorship in DeepSeek's R1 language model. *arXiv*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2505.12625

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. New York University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt1pwt9w5

Pasquale, F. (2015). *The black box society: The secret algorithms that control money and information*. Harvard University Press.

Rodriguez, L., & Dimitrova, D. V. (2011). The levels of visual framing. *Journal of Visual Literacy*, *30*(1), 48-65. https://doi.org/10.1080/23796529.2011.11674684

Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark anlayışları* (B. Ülner, Çev.; 7. baskı). Metis Yayınları.

Seaver, N. (2019). Knowing algorithms. J. Vertesi & D. Ribes (Eds.), *digitalSTS: A field guide for science & technology studies* içinde (pp. 412-422). Princeton University Press. https://doi.org/10.1515/9780691190600-028

Sharma, N., Murray, K., & Xiao, Z. (2025). Faux polyglot: A study on information disparity in multilingual large language models. In L. Chiruzzo, A. Ritter, & L. Wang (Eds.), *Proceedings of the 2025 Conference of the Nations of the Americas Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (Volume 1: Long Papers)* (pp. 8090–8107). Association for Computational Linguistics. https://doi.org/10.18653/v1/2025.naacl-long.411

Stryker, C. (n.d.). *What are large language models (LLMs)?* IBM Think. https://www.ibm.com/think/topics/large-language-models

Van Dijk, T.A. (2015). Critical discourse analysis. In D. Tannen, H.E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (2nd ed., pp. 466-485). John Wiley & Sons, Inc. https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22

Wimmer, R.D., & Dominick, J.R. (2009). *Mass media research: An introduction* (9th ed.). Cengage Learning.

Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fantaziler oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. Metis Yayınları.

Zhao, Z., & Liu, Y. (2025). Visual orientalism in the AI era: From West-East binaries

to English-language centrism. *arXiv*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2511.22931

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Bu çalışma kapsamında, araştırma nesnesi olarak büyük dil modeli *DeepSeek* ve aynı kurumsal çatı altında geliştirilen *Janus-Pro 7B* görsel üretim modeli kullanılmıştır. *DeepSeek*, Türkçe ve İngilizce dilinde Orta Doğu'ya ilişkin metinsel çıktılar üretmek amacıyla kullanılırken, *Janus-Pro 7B* modeli ise metinsel çıktıların (istemler) görselleştirilmesi amacıyla *Hugging Face* arayüzü üzerinden kullanılmıştır. Her iki yapay zekâ aracılığıyla elde edilen çıktılar, çalışmanın birincil veri kaynağını oluşturmaktadır.

Etik kurul onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.
Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.
Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.
Financial support: No funding was received for this study.